

ἘΠΕΤΗΡΙΟΝ

ἘΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ

ἜΤΟΣ Ζ'

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις
Συλλόγου πρὸς ἐπίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

ἸΟΥΝΙΟΥ 1930

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΚΑ

ΚΩΔΙΚΕΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ

ΓΑΒΡΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Α΄.

1. Ἡ πρὸς τὸν μακαρίτην I. Μηλιόπουλον πεντηκονταετῆς περίου στενὴ φιλία πείθει με, ἔνεκα τῆς νέας αὐτοῦ μελέτης, ἵνα στρέψω τὸ τῶν μελετῶν μου βῆμα καὶ πρὸς τὴν μεγάλην Τραπεζοῦντα. Τὰ πράγματα πολλάκις οὐχ οὕτω πέφυκεν ὡς βούλεται ἕκαστος καὶ οἶεται· διότι περὶ Τραπεζοῦντος ἐν γένει οὐχὶ ὀλίγοι ξένοι καὶ ἡμέτεροι ἐπραγματεύθησαν, ὡς γνωστόν. Ἡ Ἑλληνὶς πόλις ἢ ἐν τῷ μυθῷ τοῦ Α. (Εὐξείνου) Πόντου, κέντρον σημαντικώτατον τοῦ ἀνά τὸν Πόντον καὶ τὴν τῆς Κολχίδος χώραν Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ καὶ ἀνθηρότατον, ἢ μέχρι πρὸ δύο δεκάδων ἐτῶν ἀληθῶς μεγάλη καὶ εὐδαίμων μετὰ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς ἱστορικῶν μοναστηρίων, τῶν τετιμημένων ὑπὸ τε τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων, δὲν περιμένει παρ' ἐμοῦ ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια....

2. Ἦδη πρὸ τῆς Ἀλώσεως ὀλίγιστα ἔτη δύο περιφανέστατοι αὐτῆς νιοί, ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός¹ δὲν ὤκησαν μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν, ἵνα ἀναστηλώσωσιν ἐγκώμια πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτούς, ἀθάνατα καὶ παραμόνιμα μνημεῖα, ἀπερ ἀκμάζοντα καὶ νεάζοντα τοῖς ἀναγινώσκουσι καὶ νῦν μένουσι καὶ μενοῦσιν.

Ἐν τούτοις καὶ ἡ φιλοκαλία ἢ πάλαι τῶν πατέρων καὶ τῶν βασιλέων δεικνύεται καὶ ἡ περὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν θέσιν καὶ ἡ περὶ τὴν ὅλην τῆς πόλεως κατασκευὴν καὶ οἰκοδομίαν καὶ ἡ περὶ τῆς πολιτείας οἰκονομία καὶ διαχείρισις καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ ἡ περὶ τὰ πολεμικὰ ἀνδρεία καὶ γενναιότης καὶ δεινότης κλ. κλ. καταλλήλως ἀναπτύσσονται καὶ βεβαιοῦνται.

Ὁ τῆς Τυβίγγης Βυζαντινολόγος, ὁ γνωστότατος Tafel, ἐν τοῖς τοῦ

¹ Βησσαρίων ὁ Νικαίας, ὁ μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσύνοδον πανίσχυρος καρδινάλιος, καὶ ὁ σύγχρονος καὶ ἐν τῇ συνόδῳ πάρεδρος Εὐγενικός Ἰωάννης, ὁ τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ Ἐφέσου, ἀδελφός. Τὰ περὶ ἀμφοτέρων τῶν Τραπεζοῦντιῶν δεῖα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις τῆς Βυζαντ. Γραμματολογίας τοῦ Krumbacher, μετὰφρ. Σωτηριάδου.

Εὐσταθίου ἔργοις ἐξέδωκε τὸ τοῦ Εὐγενικοῦ κατὰ τὸ 1832,¹ ὁ δὲ ἡμέτερος Σπ. Λάμπρος τὸ τοῦ Βησσαρίωνος ἐγκώμιον κατὰ τὸ 1916². Ὁ μακαρίτης Λάμπρος ἔσχε καὶ τὴν ἐπιτυχή ἰδέαν, ἵνα παραβάλῃ τὰ ἐγκώμια ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων τέκνων τῆς Τραπεζοῦντος καὶ παραβαλῶν ἀμφοτέρων τὰς ἀρετὰς ἐν ὀλίγαις σειραῖς διαζωγραφῆση, ὡς ἐξῆς δὲ περὶ αὐτῶν ἐκφράζεται: «Τὴν μὲν τοῦ I. Εὐγενικοῦ περιγραφὴν τῆς Τραπεζοῦντος εὐρίσκομεν γλαφυρωτέραν καὶ ρητορικωτέραν, ἀλλὰ κενωτέραν, τὴν δὲ τοῦ Βησσαρίωνος πολὺ πραγματικωτέραν καὶ διαφωτιστικωτέραν». Καὶ πράγματι οὕτως εἶναι ἡ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ γεωγραφικώτερα καὶ ἐμπορικώτερα ἀκόμη.

Μετὰ τὸν Fallmerayer καὶ τὸν Tafel καὶ τὸν Fischer καὶ ἐπ' ἐσχάτων τὸν W. Miller, εἶτι δὲ μετὰ τὰ περὶ ἐκκλησιῶν τῆς Τραπεζοῦντος ἔργα τῶν G. Millet (B.C.H. 19 σ. 419-459) Βακλανοῦ, Βρουνοῦ, Αλρατοῦ, D. Talbot Rice (Βυζάντιον 4. 363-418 5.47 ἐξ.) ἔχομεν τὰ Τραπεζουντιακὰ τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων, τοῦ Τριανταφυλλίδου Περ., τοῦ Ἰωαννίδου Σάββα, τοῦ Παρανίκα Ματθ., τοῦ Μηλιοπούλου I, τοῦ Εὐαγγελίδου Τρύφ., τοῦ Κυριακίδου E., τοῦ Παπαμιχαλοπούλου Κωνστ., τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως³, τοῦ Λάμπρου Σπ. τοῦ Οἰκονομίδου Δημοσθ. Σκαλιέρη καὶ τελευταῖον τοῦ Παπαδοπούλου Ἰω. τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστημίου, ὑπομνηματογράφου τῆς M. Ἐκκλησίας.

3. Τὰ Τραπεζουντιακὰ λοιπὸν τοῦ μακαρίτου παλαιοῦ φίλου I. Μηλιοπούλου, ἅτινα ἐν οἰκείῳ μέρει τοῦ ἔτους τούτου βλέπουσι τὸ φῶς, ὑπέμνησάν με ὅτι καὶ ἐγὼ εἶχον σημεῖώματα ἐκ χειρογράφου Τριπεζουντίου. Ταῦτα τῇ εὐμενείᾳ τῆς Ἑταιρείας τῶν B. Σ. ἐκδίδονται.

4. Κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1923 προσήχθησαν εἰς τὴν Γ. Διεύθυνσιν τῶν Μουσείων τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Κ/πόλεως (Musées d' Antiquités) ἔξ κώδικες χειρόγραφοι⁴, πάντες Τραπεζουντίας προελεύσεως. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ γράφοντος μετὰ πρόχειρον ἐξέτασιν οὗτοι ἠγοράσθησαν, μάλιστα ἀντὶ μεζονος τιμήματος ἐκείνου, ὅπερ ἐγὼ προσέφερον, τῇ πρόφρονι

¹ Tafel, Eustathii metr. Thessalonicensis Opuscula. Accedunt Trapezuntinae historiae Script. Panaretus et Eugenicus, ἐν Φραγκφούρτῃ, 1832 σ. 370-373.

² Ἐγκώμιον εἰς Τραπεζοῦντα, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενον κατὰ τὸν Μορκιανὸν κώδικα, ἐν Ἀθήναις, 1916 ἐκ σελ. 62, ὧν αἱ 52 καταλαμβάνουσι τὸ ἐγκώμιον.

³ Τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα δὲν ἀριθμῶ, γνωσιότατα, τοῦ Κεραμέως εὐρηνται καὶ ἐν τοῖς Βυζαντι: Χρονικοῖς τ: V, XII, XIX καὶ ἐν τοῖς Παραρτ. τοῦ περιοδικοῦ τοῦ E. Φ. Συλλόγου IE' κ. ἐ, ὡς καὶ τοῦ Λάμπρου ἐν τῷ Ν. Ἑλληνομνήμονι. Τὰ Νομισματικὰ καὶ Γλωσσικὰ-Διαλεκτικὰ ἀντιπαρέρομαι. Ἀλλὰ παρὰ Μηλιαράκη: Νεοελλ. Γεωγρ. φιλολ.—1889 σ. 101 κ. ἐ. Τοῦ Τρ: Εὐαγγελίδου W. Miller καὶ Σκαλιέρη τὰ ἔργα δὲν εἶδον.

⁴ Τρεῖς τούτων ἐπὶ ὥραιᾳ μεμβράνῃς.

προθυμία τοῦ γ. διευθυντοῦ τῶν Τουρκικῶν Μουσείων ἐξ: Χαλῆλ Ἐδχέμ βέη, ἐμοῦ εὐγενεστάτου προϊσταμένου καὶ φίλου, ἵνα μὴ ἀλλαχοῦ που μεταπηδήσωσιν, ἀλλὰ διασωθῶσι πάλιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ ἠὲχαριστήθημεν ὅλοι ἐπὶ τῇ προσκίσει τῶν χειρογράφων τούτων, δι' ἧς τμήμα Ἑλληνικῶν χειρογράφων ἴδιον νέον ὄριζοτο ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ παρὰ τοῖς πλουσίοις τῶν Ἀνατολικῶν. Ἐπεβλήθη μοι ὅμως ἐργασία εὐχάριστος μὲν ἀλλ' ἐπίπονος, διότι τὸ ἐν μόνον ἐκ τῶν χειρογράφων ἀπῆρτιζον, ἀσδ' εἰς 4^{ον} σελίδες (1204) τὸ φέρον ἐπὶ τῆς εἰσεγωγῆς τοῦ σταχώματος ἐπικεκολλημένον ἐπὶ χαρτίου παλαιὸν ἀρ: 1230¹. Ἐπεβλήθη μοι ἵνα ὑποβάλω Ἐκθεσιν (rapport) διὰ τὴν ἀγοράν, περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἡ Ἐκθεσις αὕτη, πολυσέλιδος, ὑπεβλήθη Γαλλιστὶ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἐπιόντος ἔτους.

δ. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν κωδίκων τούτων διεπίστωσα ὅτι ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος χαλκέντερος παλαιογράφος Π. Κεραμεὺς εἶχε δημοσιεύσει περιγραφὴν πολλῶν τῶν Τραπεζουντίας προελεύσεως χειρογράφων ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς τῆς Πετροπόλεως (Vizantiskí Vremeník). Ἐκ τοῦ βιβλιογραφικοῦ Ἑπομνήματος τοῦ Oriens Christianus² ἐ πληροφορήθη ὅτι κατὰ τὸ 1884 ἐβδομήκοντα μὲν κώδικας κατατεθειμένους ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς πόλεως περιέγραψε καὶ ἄλλους δὲ 86 Ἑλληνικοὺς ἐπίσης ἀποκειμένους ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς παλαιαφάτου μονῆς τοῦ Σουμελά.

Κατὰ σύμπτωσιν περίεργον — ἔτη παγκοσμίου πολέμου — τὴν σειρὰν τῶν Βυζ. Χρονικῶν τῆς Πετροπόλεως οὔτε αὕτη ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου ἐκέκτητο, τόμοι δὲ ἐπίσης ἔλειπον καὶ ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τῶν φίλων Ἀσσομψιονιστῶν, τῶν ἐν Χαλκηδόνι....

¹ Τοῦτο κατέταξα ὑπ' ἀριθ. 4. Εἶναι ὁ μέγας Νομοκάνων τοῦ Βαλαμῶνος Θ. ὁ πρίnceps, ἐξ οὗ ἀντεγράφη κατὰ τὸ 1779 ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ διαταγὴν τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Δωροθέου καὶ δαπάναις αὐτοῦ ὁ νεώτερος κώδιξ ἐπιμελέστατα, ὅστις ἐχρησίμευσεν ὡς βῆσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ράλλη καὶ Ποτλῆ (Σύνταγμα, Ἀθήνησι 1852). Ἀνάγνωθι αὐτόθι τ: Α σ. ι - ιβ'. Ὁ κώδιξ βομβύκιος ἐγράφη τῷ ¹³¹¹/₆₈₁₉ προτροπῇ καὶ εὐχῇ τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος καὶ ὑπερτίμου κυρίου Βαρνάβα, διὰ χειρὸς τοῦ... Κοσμᾶ Ἱερομονάχου».

Μέγα εὖρημα καὶ ἐπιτυχία ὅτι διεσώθη ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Μουσείων — 0,220 πλ. × 0,310 ὑψ. χιλιοστ: - 32-33 σειραὶ κανονικώτατα γεγραμμένα κατὰ σελίδα. Ἀρχικὰ ὄλα §§ κεφαλαίων κοκκίνη μελάνη. Εὐγνώμων ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας τῷ λαμπρῷ διευθυντῇ ἐξ. Χαλῆλ Ἐδχέμ βέη.

² Literaturbericht — Oriens Christianus ἐκδιδ. ὑπὸ Baumstark (Λειψία 1923) διὰ τὸ ἔτος 1920 - 1921 (σ. 218) ἐνθα εὐτυχῶς ἀπῆντησα ὅτι ἐν τῷ XIX τ. τῶν Βυζ. Χρονικῶν (1915) I Abt. σ. 224 - 281 (Γυμνασίου) καὶ 282 - 322 (=Βιβλ. Σουμελά) σημειοῦται ἡ ἐργασία τοῦ μακαρίτου. Ἐπισημειωθήτω χάριν τῶν ἀναγνωστῶν ὅτι κατ' ἄσσημιοῦται ἐν τῷ Βιβλ. Ἑπομνήματι ἐκ τῶν ἐν τῇ Μονῇ Σουμελά 86 κωδίκων τὸ τέταρτον ἀνάγεται εἰς ΙΑ - ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα. Οἷος θησαυρός!

Ἵποβαλὼν τὴν περὶ τῶν ἀγορασθέντων κωδίκων ἔκθεσίν μου ἐν τῷ πρὸς τὴν Γ. Διεύθυνσιν ἰδίῳ ἐγγράφῳ ἐσημειούμην ὅτι ὅλως ἀνεξαρτήτως εἰργάσθην διὰ τὴν περιγραφὴν καὶ τοῦτο πρὸς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων ἢ τῶν μελλόντων ἵνα συμβουλευθῶσιν αὐτήν, ἐν τοῖς ἀρχείοις καταταχθεῖσαν.

6. Ἔτος ἐν καὶ ἡμῖσι παρήλθεν ἕως οὗ τὸ ἐν Λιψία γνωστὸν βιβλιοπωλεῖον τοῦ κ. Ο. Hartgassowitz ἀνεύρη ἐκ Πετροπόλεως τὸν ζητηθέντα τοῦλάχιστον τόμον τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν καὶ ἀποστείλῃ ἡμῖν εἰς Κ/Πολιν πρὸς ἱκανοποίησιν πρὸ πάντων τῆς ἐμῆς περιεργίας. Ἦδη πρὸ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχωρήσεώς μου ἐδόθη μοι εὐκαιρία, ἵνα παραβάλω τὰς ἐμὰς περιγραφάς, τὰς ἐν τῇ Ἐκθέσει μου, πρὸς τὰς τοῦ μακαρίτου φιλάτου μοι ἀνδρός, τὰς ἐν τύποις. Οὐχὶ μικρὰς ἀπήντησα ἐν γένει διαφοράς, ὑποκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Μουσειῶν ἐξ ἀγορᾶς ἀσφαλισθέντων ἐξ κωδίκων. Κατ' ἀρχὴν διέκρινα, νομίζω, ὅτι τῷ μακαρίτῃ μερικοὶ κώδικες δὲν ἐγνώσθησαν, ἢ ἀπεκρύβησαν, πρᾶγμα οὐχὶ ἀσύνηδες τοῖς ἐργαζομένοις ἄλλοτε ἐν ταῖς μοναστηριακαῖς βιβλιοθήκαις τῶν χειρογράφων.

Ὁ Κεραμεὺς ἐν τῇ σπουδῇ, μεθ' ἧς εἰργάζετο, ἵνα τὰ πάντα προφθάσῃ, τοὺς πάντας ἵνα ταχύτερον εὐχαριστήσῃ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν μὴ πνευματικῇ ἀνέσει διατελῶν παρέλειπεν ἢ παρέτρεχεν ἐν τῇ περισυλλογῇ τῶν περιγραφῶν καὶ οὐσιώδη τινὰ ἐν αὐταῖς στοιχεῖα, δι' ὃ, κατ' ἐμὲ κριτήν, οὐχὶ καὶ τόσον κατακριτέος· χιλιάδας κωδίκων εἶδεν, ἐμελέτησεν ἐν ταῖς ἀνά τὴν Ἀνατολὴν ἐν γένει περιηγήσεσιν αὐτοῦ καὶ ἐρέυναις, αἷς ὁ Ἑλλ. Φ. Σύλλογος τὰ μέγιστα συνεβάλετο, τῇ χορηγίᾳ τοῦ μεγάλου τοῦ ἔθνους εὐεργέτου Α. Μαυρογορδάτου (Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη). Τοιοῦτό τι παρετήρησα ἄλλοτε ἐν τῇ λεπτομερεῖ περιγραφῇ, ἣ περ ἐπεχείρησα σπουδαιοτάτου κώδικος, τοῦ ὑπ' ἀρ. 244, τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κ/Πόλει ἱ. Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου¹. Οὕτω καὶ νῦν:

7. Ὁ ἡμέτερος τῶν Μουσειῶν κώδιξ, ὁ ὑπ' ἀρ. 1, ἀντιστοιχεῖ, ὡς παρετήρησα, τῷ παρὰ Κεραμεῖ ὑπ' ἀρ. 30. Ὁ Κεραμεὺς ἀφιεροῖ διὰ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ, ὡς ἔστιν ἰδεῖν², ἐν ὄλῳ πέντε μόνον σειράς, ὅπερ δὲ τὸ περίεργον, ὅτι οὐτε τὸν τόπον, οὐτε τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγράφη ὁ κώδιξ οὐδὲ τὴν ὑπαρξίν τῆς σφραγίδος τοῦ Φροντιστηρίου σημειοῖ. Ἀριθμοῦνται δὲ παρ' αὐτῷ τοῦ κώδικος φύλ. 89, ὅπερ δὲν φαίνεται λάθος τυπογραφικόν, διότι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐπαναλαμβάνεται, ἐνῶ παρ' ἐμοὶ 82. Ἀπεσπάσθησαν

¹ Mystakidis, ἐν Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher τοῦ κ. Βέη (Bees), Berlin III, σ. 350-360.

² Βυζαντ. Χρονικά 1912 ἐν Πετροπόλει ἐκδοθέντα τῷ 1915 σ. 264. Ἑλληνικοὶ κώδικες Τραπεζοῦντος I: κώδικες Φροντιστηρίου.

ἰερά γε ἐκ τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ τέλους ἀνάλογα ἄγραφα (;) φύλλα, ὅπερ ἀφῆκα γράφων ἀπαρατήρητον καὶ ἐγὼ ἐπειγόμενος ἵνα φέρω εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεισάν μοι ἐντολήν;

Β.

Κώδικος περιγραφή.

8α. Χειρόγραφον χαρτῶον, ἐν εἴδει βιβλίου συμπεπηγμένον, σχήματος ὀγδόου μουσικόν, ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου. Πλ. 0,135 X ὕψ. 0,190 χλστ. Τὸ κείμενον καταλαμβάνει ἐν τῷ μεταξὺ ἔδαφος 0,090 χλστ. Στάχωσις ἐφθαρμένη ἐκ δέρματος μελανωποῦ, ἐφ' οὗ ἀποτυπώματα ἐλαφρᾶς ἀνθοφόρου διακοσμῆσεως. Φύλλα ἐν ὄλῳ ὀγδοήκοντα καὶ δύο (82) τούτων τὰ δύο ἐν ἀρχῇ πρῶτα ἔμειναν ἄγραφα, ὡς καὶ τὸ τελευταῖον ἐν. Τὰ ὑπόλοιπα ἑβδομήκοντα καὶ ἐννέα (79) ἀριθμηθέντα ὑπ' ἐμοῦ διὰ μολυβδίδος πληροῦσι τὸ κείμενον.

Ὄνομα τοῦ κατόχου τοῦ χειρογράφου ἀναγινώσκεται ἐν τῇ προμετωπίδι τῆς πρώτης σελίδος τοῦ πρώτου ἡριθμημένου φύλλον: «ἐκ τῶν τοῦ Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Τραπεζοῦντος», ἐναντι δὲ ἐν τῇ δεξιᾷ γωνίᾳ ἄνωθεν δεικνύεται ἡ ἱερά παρακαταθήκη τοῦ χειρογράφου, ἦτοι: Σφραγίς κυκλοτερῆς τετραμερῆς τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φροντιστηρίου τῆς Τραπεζοῦντος σφραγίζει αὐτό.

Σελίς ἐκάστη πλήρης ἔχει 12 ἢ 13 σειρᾶς ἐν μικρᾷ γραφῇ κείμενον ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλαι τόσαι ἔχουσι τὰ ἀνάλογα σημάδια τῆς μουσικῆς τέχνης, ἦτοι τοὺς μουσικοὺς χαρακτῆρας καὶ τινὰς ὑποδείξεις διὰ τὴν ψαλμωδίαν, κοκκίνη μελάνη (σημαδόφωνα).

Κόσμημα ταινιωδὲς κοκκινοβαφὲς χωρίζει τὴν τοῦ κτήτορος, περὶ οὗ ἄνωτέρω, σημείωσιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ κειμένου, οὗ ἢ ἐπιγραφῆ, κοκκίνη μελάνη, ἔχει ὧδε:

«Στιχῶν ψαλλόμενα τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων εἰς τὰς μεγάλας ὥρας ὧρα ᾱ» μεθ' οὗ ἐν τῇ κατωτέρω σειρᾷ:

Βηθλεὲμ ἐτοιμάζου...

Γραφῆ μελαίνη μελάνη, εὐανάγνωστος: σελίδες τινὲς δυσανάγνωστοι, διότι μελάνη διαχυθεῖσα ἐπ' αὐτῶν τὸ κείμενον δυσδιάκριτον κατέστησε.

Μελάνη κοκκίνη γράφονται: 1) μουσικὰ σημεῖα ἢ καὶ τινες ὑποδείξεις διὰ τὴν ψαλμωδίαν· 2) τὰ ἀρχικὰ κεφαλαῖα ἐκάστης §, ἅτινα καὶ ἀπλοῦστα διακοσμοῦνται καὶ 3) οἱ τίτλοι τῶν κεφαλαίων (chapitres).

Περιεχόμενον.— Τὸ χειρόγραφον περιέχει τὰς Ἀκολουθίας τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανίων ὡς καὶ τῶν παραμονῶν τῶν ὑψίστων τούτων ἑορτῶν, συνάμα δὲ καὶ τὰς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.

Καλλιγράφος, τόπος, χρόνος. — Το χειρόγραφον ἔγραψεν ἐν Μόσχᾳ ἱερατεύων Κυπριαγὸς ὁ Ἰβηρίτης, ὡς ἐν τῇ ὀπισθίᾳ σελίδι τοῦ τελευταίου ἀγράφου φύλλου δηλοῦται διὰ τῶν ἑξῆς:

«Τὸ παρὸν ἔγραψα ἐν Μόσχᾳ παρ' ἐμοῦ κυπριανοῦ Ἰβηρίτου καὶ θύτου:
1694, Ἰουνίου 3.»

Συμπέρασμα — Παρατηρήσεις.

8α. Τὸ Τραπεζουντιακὸν τοῦτο μουσικὸν χειρόγραφον, τὸ διασωθὲν ἐν τοῖς κόλλοις τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀρχαιολ. Μουσείων τῆς Κ/πόλεως, ἔγραψα ἐν Μόσχᾳ ὑπὸ Κυπριανοῦ τοῦ Ἰβηρίτου κατὰ τὸ 1694, ἔτυχε δὲ ἵνα εὑρίσκηται εἰς χεῖρας τοῦ ἱερέως Ἰωάννου ἐν Τραπεζοῦντι, οἰκονόμου ἀκμάζοντος, ὡς ἠδυνήθην ἐξ ἄλλων κωδίκων ἵνα διαπιστώσω, μετὰ τοῦ 1760-1768, ἀντιγράφαντος δὲ τότε Συναξάριον καὶ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μητροπολίτου Τραπεζοῦντος «=μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1α' κατὰ τὰ παλαιὰ μηνιαῖα.» συνημμένην τῇ ἄσματικῇ Ἀκολουθίᾳ Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ. Ὀκτωβ. β'.» Ἐκ σημειώματος τοῦ Κεραμέως.

Τὸ χειρόγραφον κατέταξα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 1.

Ἐν τῇ πρώτῃ σελ. τοῦ 70 φύλλου, κοκκίνῃ μελάνῃ, ἀνέγγων: «Εἰς τὴν αὐτὴν ἁγίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἀποκαθήλωσιν τοῦ κυ/ ἡμῶν ιϋ κυ ἀναγραμ- ματισμοῦ ἀπὸ τὸ «σὲ τὸν ἀνα/βαλλόμενον, ποίημα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀρίστου διδα/σκάλου — ιϋ τῆ κθκζ' ἡχοῦ πλ'ος τῷ νεκρωθέντι δι' ἡμᾶς/

ἴσμα ἐπιτάφιον μέλπεις μαῖστορο

ἀμέσως δ' ἔπεται:

Μεγαλύνω τὰ πάθη σου / ὑμολογῶ καὶ τὴν ταφήν σου¹.

¹ Χειρόγραφα τεύχη μουσικὰ ἐνέχοντα μαθήματα τοῦ Ἰω. Κουκουζέλη, τοῦ Χρυσάφη Μανουῆλ κλ. κλ. ὄρα πολλὰ ἐν τῇ Μαυρογορδατεῖῳ Βιβλιοθήκῃ παραρτημ. ΙΖ' τόμου τοῦ Ε. Φ. Συλλόγου (1886).

Περὶ τοῦ Ἰωάννου μαῖστορος Κουκουζέλη, ὀνομαστοῦ μελοποιῦ τῶν μέσων Βυζαντιακῶν χρόνων ὄρα Γεωργ. Παπαδοπούλου Μ. Πρωτεκδίκου, Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντ. Ἐκκλησ. Μουσικῆς, ἐν Ἀθήναις 1904 σ. 77 κ. ἑ. — Ἐπίσης τὸ κατὰ τὸ 1591 γραφὲν μουσικὸν χειρόγραφον τὸ ὑπ' ἀρ. 46 κατατεθειμένον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ ἱ. μονῆς τῶν Βλατέων, πλοῦσιον εἰς μαθήματα... ἐν ᾧ πρῶτον καὶ Διήγησις εἰς τὸν βίον τοῦ μεγάλου μαῖστορος τῆς Μουσικῆς Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη... (Σελ. 73 Καταλόγου: Σ. Εὐστρατιάδου, πρῶτην Λεοντοπόλεως, Θ/νίκη 1918).

Πίνακα ὀλοσελίδων—notation de Koukouzélés—ὑπ' ἀρ. 6 βλέπε ἐν Gastoué, Catalogue des Manuscrits de Musique Byzantine, Paris 1907, 4° πβ. καὶ σ. 61.

Μὴ λησμονητέα τὰ σοφὰ περὶ Μουσικῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ μεγάλα ἔργα τοῦ μακαρίτου μουσικολογιστάτου, φιλιτάτου δέ μοι ἀνδρὸς ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀσσομψιονιστῶν πατρὸς Thibaut.

Ἐπιγράμματα.

9. Εἰς τὸ τελευταῖον ἄγραφον φύλλον τοῦ ἀνωτέρω χειρογράφου ἀπήντησα, μετὰ δευτέραν ἐξέτασιν, γεγραμμένα τὰ κάτωθι ἐπιγράμματα, ἐξ τὸν ἀριθμὸν, πλὴν τοῦ εἰς Θεόδωρον Γαβρᾶν, περὶ οὗ κάμνω λόγον ἐν τῷ Δ' κέρει.

Ταῦτα οὐδὲν ἄλλα εἶναι ἢ προϊόντα πρωτοπείρων μαθητῶν τοῦ σχολείου (γυμνασίου, φροντιστηρίου) τῆς μεγάλης Τραπεζοῦντος, δοκίμια, ἅτινα ὁ οἰκεῖος διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν παρειτέρει ἢ καὶ διώρθου. Οἱ Γεώργιοι, οἱ Πρόδρομοι, οἱ Ἰωάνναι, οἱ Μπαλάσσαι παρελαύνουσι, διότι εἶναι γονεῖς ἢ κηδεμόνες ἢ ἐν γένει εὐεργέται τῶν εἰς τὴν ἐπιγραμματοποιίαν γυμναζομένων, ὡς ἦσαν ἐκ παραλλήλου τὰ ρητορικά γυμνάσματα εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις τῶν χρόνων, οἵτινες ἀπασχολοῦσιν ἡμᾶς. Οὐ μόνον ἐν τῇ Μεγάλῃ Σχολῇ τοῦ Γένους ἐγυμναζόμεθα ἐν τῇ Ἐπιγραμματοποιίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ (Ῥοδοκανακείῳ) Ἱερατικῇ Σχολῇ ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Καισαρείας Ἰωάννης ἐπέβαλε τὴν σύνταξιν ἐπιγραμμάτων εἰς τὴν τῶν τελειοφοίτων τάξιν, ἵνα κατ' ἀνάγκην καὶ αὐτὸς ὡς τῆς Σχολῆς κηδεμὼν καὶ στηρικτῆς τύχῃ ἐγκωμίων.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μετὰ τὴν Ἄλωσιν ἔστωσαν καὶ ταῦτα κόκκος συμβολῆς ¹.

α'.

[Κατὰ τὸ] «παῖδες Ἑβραίων ἐν καμίνῳ»

- 1 Βάτος τὸ πρὶν | ἢ φλογοφόρος
 2 καὶ ἢ κάμινός ποτε ἢ δροσοβόλος
 3 τὴν σὴν μήτραν ἀγνή ἐτύπουν ἀριδῆλως
 4 τὸ πῦρ γὰρ τῆς θεό τη τος δεξαμένη οὐκ ἔ φλέχθης ¹

¹ Ὁ ἐν τῇ γεγραφῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῇ Ἑλληνομαθέστατος συνάδελφος κ. Π. Παλακων-σταντίου γνῶσιν λαβὼν τῶν στιχοῦργημάτων τούτων κατὰ Δεκέμβ. (21) τοῦ 1924, εὐηρεστήθη ἐκ τῆς Ἀντιγόνου, ἵνα μοὶ σημειώσῃ, τὰς μετρικὰς σημειώσεις καὶ ἀναλύσεις, ἃς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὑφ' ἑκαστον αὐτῶν.

² Ὁ πρῶτος σι: εἶναι χορίαμβ: δίμετρον ἔχον ἐν τέλει τὴν μακρὰν εἰς δύο βραχείας λελυμένην. Ὁ πρῶτος αὐτοῦ χορίαμβος ἔχει παρὰ τὰξιν τὰ δύο βραχέα.

β.

παιδός τινος πέρι.

1	— — — — —		— — — — —		— — — — —	1.
	πρώτος		προήλθε		μητρικῆς	ἐκ νηδύος
2	— — — — —		— — — — —		— — — — —	
	τῷ		τοῖ		κλήσιν ἔσχε	τὴν τοῦ Προδορόμου
3	— — — — —		— — — — —		— — — — —	
	ὡς		τοῦ τοκῆ		ος σχόντος	τὴν Ἴω ἀν νου
4	— — — — —		— — — — —		— — — — —	
	πάππον		τε αὐ τοῦ		ὠ σαύ τως	κε κλη μέ νου ² .

Ὁ δεύτερος στίχος: εἶναι δίμετρον ἀναπαιστικὸν ἔχον τὴν τελευταίαν μακρὰν λεγόμενην, ὅπερ ἤθηες.

Ὁ τρίτος εἶναι τρίμετρον ἀναπαιστικὸν καταληκτικὸν ἔχον πολλὰς ἄρσεις δυσυλάβους συνηρημένας εἰς μίαν μακρὰν.

Ὁ δὲ τέταρτος συνίσταται ἐκ μονομέτρου λαμβικοῦ, ὅπερ ἔχει τὴν δευτέραν ἄρσιν ἄλογον μακρὰν, μεθ' ὃ ἐπιφέρεται δίμετρον ἀναπαιστικὸν, καὶ εἶτα ἐπιτάσσεται μονόμετρον λαμβ. βραχυκατάληκτον ἐν τέλει.

Ὁ κ. Π. Παπακωνσταντίνου μοι παρατηρεῖ καὶ τόδε: «ὁ ποιήσας τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο εἶχε, φαίνεται, σκοπὸν ἵνα ἐκπονήσῃ αὐτὸ κατὰ τὸ τριτόν μίτρον, ἐφ' ᾧ καὶ προέταξεν ὡς ὑπόμνησιν τὸ «παῖδες Ἑβραίων ἐν καμίνῳ, πιθανὸν ὑπὸ τινος διδασκάλου τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος δοθέν, εἶτα ὁμοῦς μεταγνοὺς μετεχειρίσθη τὸ ἀρχαῖον ρυθμικὸν μέτρον».

Ὁ τέταρτος στίχος, προστίθῃσιν, ἡδύνατο ἵνα γραφῆ οὕτω πως:

τὸ πῦρ γὰρ τῆς θεότητος δεξαμένη οὐκ ἐ—

καὶ εἶτα ἀπὸ νέας ἀρχῆς «φλέχθη» ἐπιφερομένου τοῦ βραχυκατάληκτου τούτου λαμβ. μονομέτρου. Οὕτω καὶ ὁ στίχος οὗτος γινόμενος ἑξαποδικὸς θὰ ἐξισοῦτο πρὸς τὸν ἡγούμενον τρίτον, ὄντα καὶ τοῦτον ἑξαποδικόν. Ἄσυμφωνεῖ δὲ ἡ ἀρχὴ ἀμφοτέρων, διότι ὁ μὲν προτελευταῖος ἀρχεται ἀπὸ μακρᾶς, ὁ δὲ τέταρτος ἀπὸ βραχείας συλλαβῆς».

¹ Ἐν τῇ ᾧ φέρεται: γρ: τῆς μητρικῆς:

² Οἱ στίχοι ὅλοι τρίμετροι λαμβικοὶ ἀπὸ ἀλόγου μακρᾶς ἀντὶ βραχείας ἄρσεως ἀρχόμενοι, ὅπερ ἐπιτρέπεται.

Ἡ πρώτη διποδία τοῦ δευτέρου στίχου καταληκτικῆ.

Ὁ τρίτος στίχος: ἔχει ἐν τῷ τελευταίῳ ποδὶ (ἕκτῳ) ἄλογον μακρὰν ἀντὶ βραχείας ἄρσεως, ὅπερ ἀντιπίπτει.

Ὁ δὲ τέταρτος ἔχει τὴν μεσαίαν διποδίαν ἐκ τεσσάρων συγκειμένην μακρῶν.

Τὴν βραχείαν ἄρσιν τοῦ πέμπτου ποδὸς ἔχουσιν ἄλογον μακρὰν οἱ στίχοι 1, 2 καὶ 4.

Ἐπίγραμμα εἰς τὸν τοῦ Χατζῆ πάνου υἱόν.

1. Ἐλευθέριος ἄδου λόν νους¹ ὦν βίφ
2. ἔλευθέριος ἄνει σιν ἐκ τύρβης βίου
3. ἠίθεος θάν' ἔλευθέριός γ' Ἰανουαρι' ὀκτώ²

δ'

Ἔτερον ρουθαικὸν πρὸς τὸν π[ατέ]ρα.

1. Μέγα τι πάντως τὸ στέγειν τὰ παρόντα
2. μεγαστέρνοι ο τοῦτ' ἀνδρός γ' εὐφρονός τε,
3. φρόνησις καὶ γὰρ τῇ ἀνδρεῖ' αὐχεῖν ἔχει
4. ἄρην ἄρ ὦν ἄρρεινος δεικνυσο στήθη³.

¹ Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ τὸ ἐπίγραμμα γράψας ἤθελε νά δηλώσῃ τὸν μὴ δεδο-
λωμένον τὸν νοῦν, τὸν ἐλεύθερον τὸ φρόνημα, ποιούμενος οὕτως ὑπαινιγμὸν πρὸς τὸ
ὄνομα Ἐλευθέριος.

² Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τρίμ. ἰαμβικά, ὁ τρίτος ἐξάμετρον δακτυλικόν.

Ἡ λύσις τῆς δευτέρας μακρᾶς τοῦ πρώτου στίχου καὶ ἡ ἄλογος μακρὰ τοῦ δευτέρου
ποδὸς τῆς μεσαίας διποδίας, ὡς ἐπίσης ὅτι ἐλλεῖπει ἡ ἄρσις τοῦ πρώτου ποδὸς (π ρ ο
κ α τ α λ η ξ ί α) τῆς τρίτης διποδίας τοῦ αὐτοῦ στίχου, εἶτι δὲ ὅτι ἐν τῇ τρίτῃ διποδίᾳ
τοῦ δευτέρου στίχου ἡ βραχεῖα ἄρσις τοῦ πρώτου ποδὸς εἶναι ἄλογος μακρὰ, ταῦτα
πάντα φαίνονται ἐν τῷ μετρικῷ διαγράμματι.

³ Τρίμετρα ἰαμβικά. Ὁ πρῶτος πούς τῆς πρώτης διποδίας τοῦ π ρ ὠ τ ο υ στίχου
ἔχει λελυμένην τὴν μακρὰν θέσιν αὐτοῦ εἰς δύο βραχεῖας. Ἡ δευτέρα διποδιά στε-
ρεῖται τῆς ἄρσεως τοῦ πρώτου (κατὰ σειρᾶν) ποδός, καὶ ἡ τρίτη ἄρχεται ἀπὸ δισυλλάβου
ἄρσεως, τελευτᾷ δὲ εἰς τὴν μακρὰν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅστις στερεῖται ἄρσεως
(καταληκτ.).

Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ὁ 2,4 καὶ 6 ἐξ ἀρχῆς πούς ἔχει ἄλογον τὴν ἄρσιν ἀντι βραχεῖας
(ἀντικανονικόν).

Εἰς τὴν εἰκόνα ἠρωελεγεῖον.

1 κοινῆ ὁράων τύχῃ εἰκὼν ἐκ βασιμολιώνων¹

2 ἦδ' ἰερείος δ' ἐκ χειρὸς γειοργί σου²

ς'

Μπαλά[σ]σης ὕπερ ψυχικῆς σωτηρίας

3 δούλης θεοῦ οὐ καί γε προσκυνητρίας³

Δ'.

Θεόδωρος Γαβρᾶς

σεβαστός καὶ μάρτυς.

10. Ὁ Γαβρᾶς Θεόδωρος, δούξ Τραπεζοῦντος καὶ ἰδρυτῆς ἰδίας δυναστείας κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Θεοδοσιουπόλει (Ἐρζερούμ) μὴ δεχθεὶς, ἵνα τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ ἀπαρνηθῆ. Τῆ β'. Ὀκτωβρίου ἀγεται Ἐπιτομή τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ, τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι. Περὶ τοῦ Θεοδώρου τούτου τῶν Γαβράδων, ὅστις «βλαστός τῆς Ἐπιτομῆς»

Ὁ τρίτος ἔχει τὴν μεσαιάν διποδίαν ἐκ 4 μακρῶν συλλαβῶν συγκειμένην. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ διποδίᾳ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου στίχου.

Ἡ δὲ τρίτη διποδία τοῦ δευτέρου στίχου σφαιερῶς συντεθειμένη παρέλκει ἐν αὐτῇ ὁ σύνδεσμος «τε», ὅστις δυνατόν ἵνα μετατεθῆ πρὸ τοῦ «εὐφρονος» ἀντικαθιστῶν τὸν «γε». Ἄλλας ἀλόγους μακρὰς ἀντιβραχειῶν ἄρσεων διαβλέπει τις ἐν τῷ μετρικῷ διαγράμματι.

Παρατηρητέον: συνηχεῖ τὸ ρ.

¹ Ἡ σημασία τῆς λ. μὲ διαφεύγει.

² Ἐλεγειακὸν δίστιχον ὁ πρῶτος στίχος ἀρχεται ἐκ μακρᾶς ἀνακρούσεως, μεθ' ἣν ὁ τέταρτος κατὰ σειράν πούς εἶναι καταπληκτικὸς δάκτυλος, ὁ πέμπτος ἔχει τὸ κύριον σχῆμα τοῦ δακτύλου, ὁ ἕκτος σπονδαῖος.

Ὁ δεύτερος στίχος εἶναι τὸ σύνηθες πεντάμετρον.

³ Τρίμετρον ἰαμβικόν. Ὁ πρῶτος στίχος μετρικῶς ἡμαρτημένος. Ἐν τῇ πρώτῃ διποδίᾳ τὸ ὄνομα «Μπαλάσης» γραπτέον διὰ δύο σήματα.

Ὁ δεύτερος στίχος ἔχει καλῶς.

πέφυκε¹ και «τῶν Θεοδώρων μαρτύρων ὑστάτος ἐγένετο» ἡ χαριτόβρυτος "Αννά ἡ Κομνηνή δέκα μόνον σειρῶν ἀναφέρει ἀσαφῆ λόγια ὑπισχνουμένη ὅτι περὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐν τῇ Χαλδίᾳ πολεμικῶν γεγονότων εἰς τὸν προσήκοντα τόπον ταμιεύσει τὰ πρόποντα. Ἐγὼ δὲ μὴ τὸν προσήκοντα τόπον ἐν τῇ Ἀλεξιάδι δὲν ἀνεύρομαι.

Διὰ τὰ κατὰ τὸν Γαβρᾶν παραπέμπω τὸν φίλον ἀναγνώστην εἰς τὰ τοῦ μακαρίτου Μηλιοπούλου, τὰ ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ ἔτους τούτου ἀνατυσομένα, ἀγιολογικά, βιογραφικά καὶ ἱστορικά τοπογραφικά, τῷ νῦν καιρῷ χρησιμώτατα, κτῆμα διὰ τὸ μέλλον.

Ἄφροῦ ἀπαξ περὶ Γαβρᾶ Θεοδώρου ὁ λόγος, ἐπιτραπήτω ἀκόμη μία οὐσιώδης παρατήρησις. Ὁ W. Fischer δημοσιεύων² κατὰ τὸ 1889 ὡραίαν πραγματείαν περὶ Τραπεζοῦντος κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνα δὲν ἀντελήφθη τὴν παρὰ Ζωναρᾶ (IV σ. 240 ἐκδ. Dindorf) διάκρισιν τῶν τῷ Γαβρᾶ ἀπονεμομένων κοσμητικῶν ἐπιθέτων σεβαστοῦ καὶ μάρτυρος, πολλὰς δὲ σειρὰς γράφων ἐζήτησεν, ἵνα συνάψῃ τὰ δύο ταῦτα ἐπίθετα εἰς ἓν καὶ διορθώσῃ τὸ κείμενον εὐφρῶς μὲν ἴσως, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς εἰς σεβαστοκράτορος. Ἀλλὰ τὸ κείμενον τοῦ Ζωναρᾶ ὀρθῶς καὶ καλῶς ἔχει. Ὁ Γαβρᾶς ἦτο καὶ σεβαστός, ἀλλ' ἅμα καὶ μάρτυς, ὡς εἶδομεν. Τὴν παρατήρησιν ὁμοίως ταύτην ἔχει ἐν καιρῷ ἀναγράψαι ὁ Κεραμεὺς ἐν ταῖς εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος Συμβολαῖς αὐτοῦ³ πρὸ ἐμοῦ.

¹ Ὁ Κεραμεὺς ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς (1905) ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ (1884) ἐν Ἀτρᾷ τῆς Χαλδίας ἀπῆντησε βλαστοῦς τῆς πολυμελοῦς ταύτης οἰκογενείας, βεβαίως δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Ζηλόνα (Οὐρζουφ) τῆς ρωσικῆς Μαριουπόλεως ὑπῆρχον ἀπόγονοι αὐτῆς.

Περὶ Γαβράδων δὲα § ἐν τῇ B.L.G.² τοῦ Krumbacher.

² Ἀλεξιάδος τ. Β'. σ. 121 ἐκδ. Reiferscheid.

³ Trapezus im 11 u. 12 Jahrh. ἐν τοῖς Mitth. d. Institut Oester. Geschichtsforschung, ἐν Ἰννβρῦκῃ 1889, σ. 193. Εἰς χεῖρον καὶ ἀσυγχώρητον σφάλμα ὑπέπεσεν ὁ γνωστότατος Fallmerayer, ὁ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν διὰ τὰ Τραπεζουντιακά (Original Fragm.) συγκαλύψας καὶ ἀποσιωπήσας, ὡς ἀπέδειξε τελευταῖον ὁ λαμπρὸς Βυζαντινολόγος καθηγητῆς τοῦ ἐνταῦθα Πανεπιστημίου κ. Ι. Β. Παπαδόπουλος (Ἐπιστολαὶ Χιονιάδου σ. 10-13, Θεσσαλονίκη, 1929). Ἐγραψε «Ἀμην Τάταρις ἔχων... καὶ Χάνην» καὶ Βαβυλωνιακὸν τεῖχος ὑψωσε διὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως ταύτης, ἐνῶ πρόκειται ἀπλούστατα τὸ σαφές καὶ γνωστὸν Χάν(ης). Κριτικὴ ἐκδοσις κειμένων λέγεται αὕτη, ἐπιφωνεῖ ὁ ἡμέτερος μ. ὑπομνηματογράφος κ. Παπαδόπουλος, δικαίως.

⁴ Ἐν σ. 2 τοῦ ἰδιαιτέρου ἀποσπάσματος, ἧπερ ἔχω συνημμένην καὶ τὴν τοῦ Fischer ἐκδοσιν. Ὁ Κεραμεὺς ἐν ταῖς Συμβολαῖς ταύταις (σ. 3-4 ἐν Πετρούπολει, 1905) ἀναγράφων τὸ Συναξάριον, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰωσιφίδης (οὗτος) Γαβρᾶς ἐκ Τραπεζοῦντος ἀντίγραφον τῆς Ἀκολουθίας ἐξέδωκεν ἠλλοιωμένον καὶ ἐπηυξήμενον ἐν Ἀθήναις καὶ κατὰ τὸ 1890. Πβλ.: τὰ παρὰ Μηλιοπούλου νῦν. Σημειωθῆτω ἔτι ὅτι ἐν ταῖς σημειώσεσσι μου ἔχω καὶ τὴν γραφὴν Γαβρᾶς ἐκ τῆς Sigillographie τοῦ Schlimberger.

Τέλος ἄς προστεθῆ ὅτι

11. Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ τοῦ τελευταίου γεγραμμένου φύλλου σελίδι, ἦτοι τοῦ προτελευταίου φύλλου τοῦ προμνημονευθέντος χειρογράφου, φέρεται καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

Εἰς τὸν Γαβραῖν.

1 Τῷ στρο τῆ γέ τῃ τοῦ Χριστοῦ καὶ νεομάρτυρι
 Γαβραῖ τῷ θεῷ Θεοδώρῳ οἱ οἱ κέται σου
 ἀναγράφωμεν σοὶ χάρις (;) ἐπιεικέιους
 ἀλλ' ὡς ἔχων παρησίαν πρὸς τὸν Κύριον
 5 ἐκ παντοίων ἡμᾶς κινδύων ἀπολύτρωσον
 6 ἵνα κράζωμεν χαίροις μάρτυς πολυαθλε¹.

Ε'.

Ἐπίμετρον.

12. Εἶχον τὴν ἐργασίαν μου ταύτην ἐπισφραγίσει, ὅτε παρειήρησα ἐν τοῖς σημειώμασί μου, ἅτινα ἐχρησίμευσαν βάσις τῆς ὑποβληθείσης Ἐκθέσεώς μου, ὅτι καὶ ἕτερον χειρόγραφον, εἰς ὃ ἔδωκα τὸν ἀρ. 3, εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῆς Ἱστορίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ὑπάγεται ὡς τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν, ἔχει δὲ κείμενα ἀπαντῶντα συχνότατα καὶ ἐν ὁμοίοις χειρογράφοις τῶν αὐτῶν που χρόνων,

¹ Τὸ ποίημα εἶναι πεποιημένον κατὰ τὰ μέτρα «Τῆ υπερμάχη», ἐξ οὗ ὁ συνθέτης ἐδανείσθη τὰς λέξεις «ἀναγράφωμεν» (στ. 3) «ἀλλ' ὡς ἔχων» (στ. 4) «ἐκ παντοίων κινδύων» (στ. 5) «ἵνα κράζωμεν χαίροις» (στ. 6).

Ἐκ. Παπακωνσταντίνου σημειοῦται μοι:

«Τὰ δύο ἐξ ἀρχῆς τετράμετρα λαμβικά μὲ δύο καταλήξεις ἐν τέλει χρησιμεύουσιν ὡς προσίμιον: οἱ λοιποὶ τέσσαρες στίχοι ἀποτελοῦσι τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔσματος μέρος. Πάντες εἶναι τετράμετρα τροχαϊκὰ βραχυκατάληκτα ἐν τέλει, ἐκτὸς τοῦ 5 στίχου πάσχοντος μίαν μόνον ἐν τέλει κατάληξιν καὶ ἑτέραν ἐν τῷ δευτέρῳ ποδὶ τοῦ δευτέρου κήλου. Ὁ ρυθμὸς τονικὸς μὴ ἀπομακρυνόμενος τῆς ἀρχαίας θεωρίας καὶ τέχνης».

μαθηματηρίων και χρηστομαθειῶν π.χ. τοῦ Χρυσολωρᾶ, τοῦ Κάτωνος - Πλανούδη, τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἐπίσης ἐκ τῆς πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς «τί ἐστὶν ἔργον ἄρχοντος» κλ. Διὰ τοῦτο πρὸς ἰδίαν χρῆσιν συνεκράτησα συναντήσας ἐν αὐτῷ σημειώσεις - ἐνθυμήσεις, ὡς παρέθηκα.

Ὅπερ δὲ ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον, ὅτι ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοῦ χειρογράφου τούτου ἐνισχύεται ἡ εἰκασία, ἣν ἐσημάτισα ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Κεραμέως χειρογράφων, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ τοιαῦτα διαφυγόντα τὴν ἐρευναν αὐτοῦ ἢ ἀποκρυβέντα κατὰ τὴν ἀνά τὴν Τραπεζουντιακὴν χώραν περιοδεῖαν αὐτοῦ· διότι τὸ ὑπ' ὄψιν μου χειρόγραφον ἀνῆκον εἰς τὸν Ἡλίαν Νικολάου Κανδήλην (οὕτω καὶ οὐχὶ Κανδήλην) οὐδενὶ τῶν παρὰ Κεραμεῖ ἀντιστοιχεῖ, εἶναι δὲ ταῦτα πέντε τὸν ἀρ. τὸ 26^{ον}, 40^{ον}, 44^{ον}, 47^{ον} καὶ 49^{ον} (πρβλ. ἐνταῦθα § 5 καὶ 6).

Ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου γινώσκεται ἀκριβέστερον ἡ ἀκμὴ τοῦ λογίου τούτου, τὸ πατρικὸν ὄνομα ὡς καὶ ἡ συνοικία τῆς Τραπεζούντος ἐν ἣ κατῴκει· μάχαλᾶς ἁγίου Γεωργίου - Τζαρτακλή¹.

13. **Χειρόγραφον** χαρτῶον, εἰς 4^{ον} σχῆμα (0,165 πλ. × 0,240 ὑψ. χλστ.) ἐκ πολλῶν συνερραμμένων τετραδίων σχεδὸν ὁμοιομόρφου μεγέθους, διαφόρου ὁμως περιεχομένου καὶ πον καὶ γραφῆς.

Ἡριθμημένον μέχρι τῆς 10 σελίδος κατὰ σελίδας, ἀπὸ δὲ ταύτης κατὰ φύλλα — 10 - 354 — διὰ μολυβδίδος. Ἡ τελευταία σελ. 354^β λήγει | «τοῖς δάκρυσι, ἀγιότης δὲ καὶ δικαιοσύνη λοιπὸν» [εἰς τὸν ἐκείνων] ἀρχικαὶ λέξεις τῆς ἐπιούσης σελίδος τοῦ ἀπεσπασμένου πάντως φύλλου — 355 — καὶ ...; Τὸ κείμενον τοῦτο καὶ ἐν ἀρχῇ ἐλλιπές· δὲν προσεπάθησα ἵνα διακρίνω περὶ τίνος ἦν ὁ λόγος², διότι ἐν σελ. 347^α ἀνέγνων .... «ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους μεταρρνεῖς | ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένους ἤδη καταλιμπάνει».

Φύλλα τινὰ μένουσιν ἄγραφα: 22, 23, 24· ἀλλ' ὡς φαίνεται ἐπὶ τούτῳ, ἴν' ἀντιγραφῇ πρὸς συμπλήρωσιν ἀρχῆς λόγου ἐκκλησιαστικῆς ὕλης, ὅστις τελειώνει εἰς τὴν σελ. 39^α «καὶ αἰδῖος βασιλεία εἰς κληρον ἀναφαιρέτον καὶ κατασκήνωσιν καὶ ὑπερφυῆ καὶ θείαν τροφήν καὶ ἀπόλαυσιν παρασχηθήσεται».

Ἀμέσως ἀνέγνων καὶ ἐσημείωσα τὰ ἐξῆς ἐν λεπτοτάτῃ μικρογραφίᾳ· «ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σπυριδωνος κατὰ τὸ 1752 ἀπριλλίου η(;) | διὰ χειρὸς Διονυσίου ἱερομονάχου Χαλδαίου ἐκ χώρας Ψήτης — Τέλος τῷ θεῷ ἐν Ὑψίστοις | δόξα.»

¹ Μαχαλάδων (συνοικιῶν) Τραπεζούντος ὀνόματα ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν συνηθέστατα εἰλημμένα γινώσκω ἱκανά, καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἀναγραφομένης τώρα Τουρκικῆς προσθήκης. Τοῖς λογίοις Τραπεζουντιοῖς τὰ λοιπά.

² Ἐπίτηδες ἐκτενέστερον ἐσημείωσα τὰ μέρη ταῦτα ἐπὶ τῇ ἐλλείδει ἴν' ἀνεύρω τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀφήκα καὶ ἀφήμι ἄλλοις...

Πρὸ τοῦ προχωρήσω ἀναγκαῖον ἵνα ὀρίσω: ὅτι τὸ περιεχόμενον οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ εἶδος τι τῆς καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαδίων ἐτῶν ἐθιζομένης Χρηστομαθείας (π. χ. τριτόμου τοῦ ἀειμνήστου Ραγκαβῆ). Τὸ χειρόγραφον δῆλα δὴ περιέχει διαφόρους λόγους ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων τῆς τε ἔσω καὶ θύραθεν παιδείας μεθ' ἑρμηνείας καὶ κατὰ λέξιν ἐξηγήσεως ἐπὶ ἐκάστης τοῦ κειμένου σειρᾶς κατὰ τὸ γνωστὸν τῶν χρόνων τούτων σύστημα τῆς Ψυχαγωγίας, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἐν τοῖς περισελιδίσις κατὰ μαθημάτων, διὰ κανονικῆς πυκνοτάτης λεπτῆς ἀλλ' εὐαναγνώστου γραφῆς ἀναπτύξεως.

Πρῶτος λόγος ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ ταύτῃ πρόκειται: Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῶ συνόντων¹ [τοῦ Λουκιανοῦ]: Καὶ τί σοι πρῶτον, ὦ φιλότης, ἢ τί ὑστατόν φασι...

¹ Ἔστω ἐν παράδειγμα ψυχαγωγικόν

ἄνωθεν τῆς πρώτης ταύτης σειρᾶς: «ποῖαν συμφορὰν, δυστυχίαν, πρῶτα καὶ ἀρχῆς, ὦ ἠγαπημένε μου Τιμόκλειε, γὰ εἰπῶ πρῶτον» λέγει ἡ κοινὴ παροιμία, λέγει ὁ κοινὸς λόγος, λέγουσιν οἱ παροιμιασταί.

Τέλος ἀπολογίας τῶν περὶ τῶν ἐπὶ μισθῶ συνόντων:— τῷ δὲ θεῷ ἡμῶν δόξα.»

Ὁ λόγος οὗτος κατέχει 27 σελίδας, ὧν ἐκάστη ἀναλαμβάνει δωδεκάδα σειρῶν κειμένου μόνον, διότι ἐπ' αὐτῶν λεπτοτέρα γραφῇ εὐαναγνώστῳ ἢ ψυχαγωγία.

Ἐν σ. 28 φέρεται ὑπογραφή

Ἡλίας Νικολάου Κανδύλης Τραπεζοῦντιος

τῇ 1846 Φεβρουαρίου 14

καὶ ὑπ' αὐτὴν ἀμέσως διὰ μελάνης πρὸς τὸ κόκκινον ἀποκλινοῦσης:

— «Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις κτῆμα κάμου Ἡλία Ν. Κανδύλη
Ἀγούστου 19.

ἀρ. 2.

Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι ὁμοίωτροπος χειρόγραφος συλλογὴ ἀναλόγου περιεχομένου ὑπῆρχεν ὑπ' ἀρ. 1, ἧς ἄγνωστος ἢ τύχη.

Συνεχίζω: φ. 39^b καὶ 40^a πάλιν ἔμειναν ἄγραφα ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ «Κάτωνος Ρωμαίου γινῶμαι παραινετικά, ὡς μετήνεγκεν ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον μάξιμος μοναχὸς ὁ πλανούδιος».

Ἐν φ. 48^a φέρονται τέλος τῶν τοῦ Χρυσολωρᾶ γνωμικῶν ἐπῶν καὶ τῷ Θεῷ δόξα ἀψῆς² Ἰανουαρίου ιε^{τη}.

Ἐν μέσῳ τοῦ χειρογράφου παρετήρησα καὶ:

Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κ'πόλεως ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ, τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας, ἐπιατολῆς: τί ἔστιν ἔργον ἄρχοντος.

¹ Κοκκίνη μελάνη.

ἀρχ. «Ὅτῳ τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων, κατὰ παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὃ καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς. . . »

Ἐν φ. 188^α «Τοῦ Βασιλείου μεγάλου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας — Λόγος εἰς Βαβλαῶν μάρτυρα.

Ἐν φ. 238^β φέρεται Τέλος ἐκθέσεως παραινετικῆς ἀγαπητοῦ διακόνου πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν καίσαρα, ἧτις παρ' Ἑλλησι βασιλικὴ ὀνομάζεται σχέδη ≡.

Κατὰ τὸ τέλος ἐν φ. 277^α - 346^β. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ἀρχ: Χθὲς τῇ λαμπρᾷ τῶν φώτων ἡμέρᾳ πανηγυρίασαντες.

Τοῦ τελευταίου τετραδίου φύλλα ἀποκεκομμένα· πρὸ τῆς ἀρχῆς τούτου, ἐπίσης ἀφηγημένης, ὑπάρχει ἔναντι κατὰ τὴν σελίδα ἐν τέλει λόγου τινὸς τὸ σημεῖωμα τόδε·

*Ἡλία Νικολάου Κανδύλης/
Τραπεζουντίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου·
μαχαλᾶς τζαρτα/κλή, μὴν δεκεμβρίου/
ἔτους ἀπὸ Χρστ 1845 | τέλος καὶ τῷ Θεῷ
δόξα ἀμὴν/.*

14. Τὸ χειρόγραφον εἶναι ἀφιερωμένον, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ σελίδι τοῦ πρώτου φύλλου ἄνωθι ἀνέγγων: Τῷ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίῳ· ἐκεῖ δηλαδὴ δι' ἄλλης χειρὸς γραφόμενα φέρονται. «Ἀφιέρωμα τῷ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίῳ ὑπὸ Ἡλία Νικολάου Κανδύλη Τραπεζουντίου 1868». ¹

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΑΗΣ

Διδάσκαλος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

¹ Ἡλίας Κανδύλης ἀναφέρεται καὶ παρὰ τῷ Παρανίκα, Σχεδίασιμ. 1867 σ. 110.—Εἶναι ὁ παρὰ Ράλλη καὶ Ποιτῆ Καντίλογλους. (Σύνταγμα Θ. καὶ Ι. Κανόνων. τ. Α'. σ. 1').

Σημειωθῆτω καὶ Ἐγκύκλιος προτρεπτικὴ τοῖς ὁμογενέσι περὶ βοήθειας τῆς ἐν Τραπεζοῦντι σχολῆς τοῦ πατριάρχου Κυρίλου (ΣΤ') κατὰ τὸ 1818, ἀγνοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Γεδεών (Π. Πίν. σ. 684) μεταξὺ ἄλλων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀοιδίου τούτου πατριάρχου (Λογίου Ἐρμοῦ 1819 σ. 679 - 682), ἀναδημοσιευθεῖσαν δ' εὐτόχως ἐν τοῖς «Γρηγορίου Ε'» τοῦ Ἀγγελόπουλου. Σειρὰ τοῦ Βιενναίου Α. Ἐρμοῦ ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ.

Σύλλαβος ὀνομάτων καὶ πραγμάτων σύντομος.

	§§		§§
Ἄγαπητὸς διάκονος	13	Κοσμᾶς μοναχὸς	4
Ἄννα Κομνηνή	10	Κουκουζέλης Ἰω.	8β
Ἄτρα, χωρίον	10	Κυπριανὸς Ἰβηρίτης	8α
Βαρνάβας μητρ. Τραπεζ.	4	Κύριλλος Πατριάρχης	14
Βησσαρίων καρδινάλιος	2	Κώδικες	4,7
Βυζαντινά Χρονικά	5,6	περιγραφή	8α καὶ 13
Γαβραῦς	10	Λάμπρος Σπ.	2
Γαβραῦ ἐπίγραμμα	11	Μάξιμος Πλανούδιος	13
Γεωργίου ἀγ. συνοικία	12	Μηλιόπουλος	1,3,10
Γρηγόριος Θεολόγος	13	Μουσεῖον ΚΠ	4,7
Διονύσιος, μοναχὸς	13	Μουσικὴ Ἐκκλ.	8α
Ἐγκώμια Τραπεζοῦντος	2	Μυστακίδης Β. Α.	4,6
Εὐγενικὸς Ἰωάννης	2	Παπαδόπουλος Ἰω.	2,10
Fallmerayer σφάλματα }		Παρανίκα Μ.	2,14
Fischer W. » }	10	Τραπεζοῦντος ἐγκώμια	2
Ζήλωνα, χωρίον	10	» κώδικες	1
Ζωναράς	10	» φροντιστήριον	1,14
Ἰωάννης οἰκονόμος	8β	Φώτιος πατριάρχης	13
Ἰωσιφίδης (Γαβραῦς)	10	Ψῆτη, χωρίον	13
Κανδύλης Ἡλίας	12,14	Ψυχαγωγία	»
Καντίλογλους	14		
Κεραμεὺς πολλαχοῦ	6,7	Δέξεις	
		ἀδουλόνηους ἐν ἐπιγρ.	γ'
		βασμολιώνων	ε'